

La polèmica dels llibres de text

¿Un país sense història?

La visió de la història que reben els alumnes d'ensenyament no universitari queda lluny de reflectir la plurinacionalitat de l'estat espanyol. La clau: uns llibres de text on la història encara apareix distorsionada.

Dotze anys després d'haver estat aprovada una Constitució que reconeix, bé que tímidament, la plurinacionalitat de l'estat espanyol, continua sense reflectir-se aquest fet en la immensa majoria de llibres de text d'ensenyament no universitari on els alumnes de tot l'estat –també, doncs, dels Països Catalans– continuen rebent una versió distorsionada de la història de les diverses nacions no castellanes de la Península. A més, hi ha una constant que es repeteix sospitosament: el tracte de favor que, sovint de manera acrítica, reben la llengua, la cultura i la història castellanes.

LLIBRES EN CATALÀ: SIMPLS TRADUCCIONS

Pel que fa als llibres en català, la seva immensa majoria són simples traduccions d'anteriors versions castellanes i, per tant, contenen els mateixos tics de prepotència, de distorsió històrica, i de menyspreu a la pluralitat nacional de l'estat que els seus equivalents de llengua espanyola. Tres quarts del mateix succeeix pel que fa a la llengua i la literatura. Independentment que al nostre país s'estudiï com una assignatura singular la literatura i la llengua catalanes, sota el títol de *Literatura espanyola* –així, en

singular– els alumnes només tenen opció a conèixer la castellana, la qual cosa evidencia que la plurinacionalitat no és més que una declaració de principis buida de continguts i que els espanyols continuen tenint molt clar –a diferència de molts catalans– que l'espanyolitat no és altra cosa que la castellanitat tal com, d'altra banda, sempre ha estat, malgrat les actuals declaracions de principis –només declaracions– en un altre sentit.

COMPETÈNCIES DES DE 1981

Val a dir que la Generalitat de Catalunya va assumir les competències en

matèria d'Ensenyament l'any 1981 i, per tant, també la facultat d'autoritzar textos per a les escoles i instituts. Tot i això, tal com demostra un recent estudi dirigit pel prestigiós historiador Josep Termes i realitzat per Agustí Colomines i per Cecília Burgaya per encàrrec del govern català, el panorama continua sent francament decebedor pel que fa a la persistència de manipulacions ideològiques, especialment relatives al fet nacional.

Tal com queda de manifest en un treball realitzat per Joaquim Roglan que *El Periódico de Catalunya* publicà diumenge 13 de maig, es continua parlant de la formació d'Espanya en els segles VI i VIII en un text aprovat en l'època del ministre Maravall, se silencia sistemàticament que el català va ser perseguit pels Borbons, es passa per alt la pèrdua del Rosselló, es distorsiona el paper de Catalunya i Euskadi en la industrialització de l'estat, i s'ignora l'Assemblea de Catalunya o de les forces de l'esquerra nacionalista com ara ERC, Bloque Nacional Galego, Esquerda Galega, PSM o UPV. La perla final que assenyalava l'esmentat reportatge de Joaquim Roglan és la referència que es fa de Montserrat en un llibre de text geografia de 2n. de BUP: "Montañas exteriores a la Meseta i sus aledanos: Pirineos, Sistema Bético, montañas vascas i Montserrat". No calen comentaris.

CRUÏLLA, L'EXCEPCIÓ

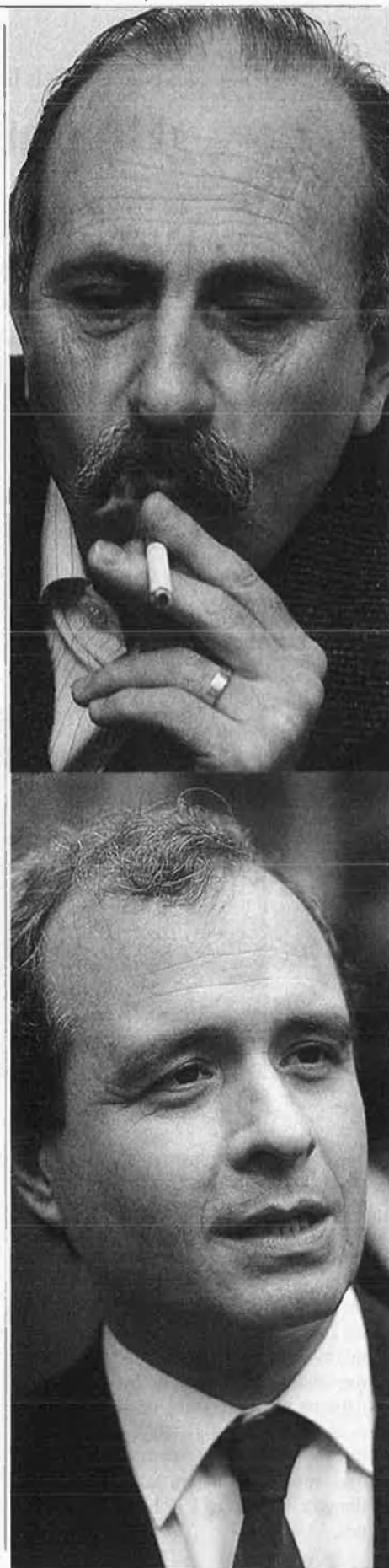
De tota manera, tot i que és força lloable que des de la Generalitat de Catalunya s'hagi encarregat un estudi on queden paleses les mancances de l'administració catalana a l'hora d'autoritzar llibres de text, cal que després dels resultats de l'estudi s'actui en conseqüència.

Malgrat que el panorama és francament decebedor i que una flor no fa estiu, no és menys cert que els llibres de text publicats per l'editorial Cruïlla són exactament el contrari: tant el manual de Geografia de 2n. curs coordinat per J.M. Panareda com el llibre d'Història de 3r. de BUP, dirigit per Josep M. Salrach. Aquest és un text pensat i realitzat íntegrament en català on la història de Catalunya és un fil conductor del discurs de manera ben diferenciada tot i que interrelacionada amb la història d'Espanya i de la resta dels Països Catalans. Així, doncs, no només es parla del marc jurídic-polític vigent sinó també de l'obra de la Generalitat republicana, de l'aixecament militar i la guerra civil a Catalunya

de manera específica, de la resistència antifranquista i, per tant, del Front Nacional de Catalunya, de l'Assemblea i del Consell de Forces Polítiques, de la creació del PSAN, del MSC, del Reagrupament, de CDC, de les activitats clandestines d'ERC o d'Estat Català, del complot del Prats de Molló, de la Constitució de la República catalana, de la història del catalanisme (2 capítols), de l'aparició del valencianisme polític o del moviment obrer —específicament a Catalunya— per esmentar només uns pocs exemples. Pel que fa a la part documental (il·lustracions i textos complementaris), el llibre segueix els mateixos criteris d'arrelament al país. Tanmateix, l'obra dirigitada per J.M. Salrach ha sabut superar la temptació de l'aïllacionisme i de donar una visió de la història de Catalunya al marge de l'evolució europea i peninsular, tal com es demostra en els epígrafs dedicats a cultura on, a més de la pròpia dels Països Catalans, de manera diferenciada apareixen referències a la cultura espanyola, basca i gallega.

EL PAÍS VALENCIÀ I LES ILLES

Al País Valencià i les Illes, a diferència del Principat, la majoria de les editorials no s'han pres la molèstia ni tan sols de traduir a la nostra llengua i fer una mínima adaptació de continguts dels manuals escolars existents en castellà, de manera que la majoria d'alumnes utilitzen els mateixos textos que els joves de Conca, de Jaén o de Valladolid. Això, abans que adoptar els manuals del Principat que, amb totes les limitacions que vulguem, tot i que estan pensats majoritàriament en espanyol, han estat traduïts i, en alguns casos, adaptats. Tanmateix, per a ser exactes, a les Illes hi ha en aquest aspecte una actitud molt més positiva per part de molts professors que al País Valencià, entre altres causes perquè allà moltes editorials han anat perdent l'estigma irracional de la por i han donat a conèixer els seus manuals en català, cosa que, pràcticament, no han fet en el País Valencià. Encara és l'hora, però, que s'editi material de llengua i de continguts nacionals òptims per al conjunt dels Països Catalans. Fins i tot es dona la circumstància que una editorial valenciana com ECIR ha tret al mercat el darrer curs un llibre d'història per a primer de BUP en català, ben adaptat al programa de la Generalitat de Catalunya pels professors Miquel Bardagil i Montserrat Mas, mentre molts centres del País Valencià utilit-

zen la mateixa versió castellana que l'editorial comercialitza per a la resta de l'estat.

TABARCA I TELSTAR

Al País Valencià l'aparició de Tabarca Llibres, especialment dedicada a l'edició de manuals escolars, desperta unes expectatives extraordinàries. Tabarca vol abastar el conjunt de l'escola valenciana i difondre, a més, materials didàctics i una col·lecció de literatura infantil i juvenil que han d'esdevenir el material complementari indispensable en les escoles i instituts valencians i —esperem-ho— de la resta del país. Exactament, el que de cara al curs vinent farà la barcelonina editorial Distrimapas-Telstar amb la seva nova col·lecció de vocabularis normalitzats de tots els conceptes de les diverses assignatures que són imprescindibles des de la darrera etapa d'ÈGB fins als primers cursos universitaris. En edició de butxaca i, per tant, a l'abast de tothom poden tenir present que en l'exemplificació dels conceptes s'ha tingut present tot-hora utilitzar exemples d'arreu dels Països Catalans. Els tres primers volums d'imminent aparició fan referència al vocabulari de geografia, d'història d'art.

Així doncs, la visió pessimista de l'informe esmentat té un contrapunt esperançador amb aquestes noves iniciatives que, cal esperar, tinguin èxit, continuïtat i imitadors.

UNA VELLA POLÈMICA

Tant pel que fa a la historiografia general com, estrictament, als manuals escolars, ha existit en els darrers anys una autèntica inquietud per revisar vells criteris i conceptes, orientacions obsoletes i mancances inadmissibles. La punta de llança d'aquesta onada revisionista foren els historiadors marxistes que en els anys setanta començaren a denunciar, amb tota la raó, els vicis de l'eurocentrisme i, en menor mesura, de l'androcentrisme en la nostra historiografia, però, majoritàriament, obviaren en una primera fase tota referència al necessari referent nacional que, molts d'ells, consideraven una aberració de l'eurocentrisme i una conseqüència menyspreable dels corrents historiogràfics romàntics condemnats per acientífics. En qualsevol cas, aquelles aportacions foren valuoses pel fet d'anar acompanyades d'una revisió metodològica important, no només pel que fa a la historiografia, sinó també pel que fa a la

Cal demanar-nos si podem continuar instal·lats en la dimissió d'obviar la nostra pròpia història dels manuals escolars.

didàctica de la història.

Primer fou el *Combates por la historia* de L. Febvre (Ariel, 1970) i, poc més tard, *Los métodos de la historia* (Crítica, 1976), obra clàssica de Ciro F. S. Cardoso i Héctor Pérez Brognoli que arribà a l'estat espanyol de la mà de Josep Fontana l'any 1976 i esdevingué un autèntic revulsiu a les universitats dels Països Catalans ancorades encara, en bona mesura, en un ensenyament positivista. A partir d'aquesta referència obligada anaren arribant noves aportacions com ara la de Jean Noël Luc, *L'histoire par l'étude du milieu* i s'encetà un procés de reflexió que donà fruits tan interessants com ara la *Metodologia y Epistemologia de las Ciencias Sociales* de M. Castells i E. de Ipola. En revistes especialitzades com *Historia 16* començaren a aparèixer aportacions significatives pel que fa als continguts dels manuals escolars tot i que amb una gran manca de visió global i molt centrades a reivindicar la història dels vençuts durant la darrera guerra civil. És el cas de l'estudi signat per Juan Haro, José A. Alvarez, Ignacio Cal i Carmen González, *La Guerra Civil en los textos de bachillerato (1938-1978)* (núm. 63).

L'APORTACIÓ DE L'AVENÇ'

En qualsevol cas ha estat a través de la revista *L'Avenç* que han estat difoses les reflexions més interessants sobre la qüestió i des d'on s'ha avançat fins a evidenciar la necessitat d'una historiografia arrelada al país i superadora alhora de

l'eurocentrisme i l'androcentrisme tradicionals.

Cristina Gatell, en el número 28 (juny de 1980) publicava un estudi exhaustiu dels manuals d'història aleshores al mercat i donava el crit d'alerta: massa compartiments estancs dividien els aspectes econòmics i socials dels polítics sense presentar-los com un conjunt d'elements interrelacionats; eurocentrisme, mecanicisme i, finalment, centralisme espanyolista eren els elements més criticables dels llibres de text d'aleshores. "Es parteix d'un fet inqüestionable: l'existència de la nació espanyola" denunciava C. Gatell. "La història política -afegia- és tan sols la història de la classe política madrilenya amb algunes referències esporàdiques als regionalismos". Poc més tard (núm 60), el valencià Rafael Vall, col·laborador dels grups Garbí i Llavors de València, denunciava la visió de la història que apareix en els llibres de batxillerat, però serà Núria Sales la que amb el seu article "Com s'ensenya la història per aquests mons" (*L'Avenç*, núm. 94) posarà el dit a la nafra en parlar de les mitologies nacionals i els manuals escolars alhora que ens explica en un documentadíssim treball i amb una insuperable bibliografia quina és la situació -per cert, no gaire millor- en els diversos països de què parla en el seu repàs històric i la seva radiografia del present.

Serà, però, la gran polèmica entre A. Balcells, C. Martí i J. Termes d'una banda i F. Roca i R. Vinyes de l'altra (*L'Avenç* núms. 87 i 93) el punt de partida que situarà la polèmica en els paràmetres

actuals. Tal com afirmen els primers, "en el camp de les ciències socials, el coneixement neutre no existeix". I ens anuncien el perill que "la iconoclàstia dels dedicats a la desmitificació de la història nacionalista pot anar acompanyada de la impotència per construir una història nacional de Catalunya".

No voldria acabar sense esmentar unes paraules il·lustratives de Pelai Pagès com a demostració que des de la historiografia marxista no sempre les anàlisis del fet nacional han estat purament estratègiques, conclusió atribuïda a Rafael Ribó (*L'Avenç* núm. 87, pàg. 68): "Nacionalitzar la història no vol dir, evidentment, prescindir de l'estat, sinó, en tot cas, estudiar la història d'una nació en tots els aspectes en què es manifesta". En qualsevol cas, cal demanar-nos si podem continuar instal·lats en la dimissió d'obviar la nostra pròpia història nacional dels manuals escolars o si, tal com deia Pierre Vilar (conferència pronunciada el 27 d'abril de 1984 a l'Institut Français de Barcelona), ¿Podem fer la història d'un país sense simpatia?, la qual cosa significa "no confondre l'admiració de les grandeses amb el triumfalisme de grup" però tampoc diluir en el silenci la història d'un poble amb arguments nacionals que serveixen per a camuflar, disfressat d'universalisme, el tradicional discurs de la *unidad de destino* en versió *light* però amb la duresa i visceralitat dels continguts de sempre.

Santiago Cucurella